

Wczesne średniowiecze

TERESA KOSMALA, EUGENIUSZ TOMCZAK

OKUCIE TYPU AWARSKIEGO Z DOBRZENIA MAŁEGO, WOJ. OPOLSKIE

Znaleziska typu awarskiego są jak dotąd nielicznie reprezentowane na terenie Polski. Występowanie ich ogranicza się do obszaru środkowej i południowej części kraju. Odkrywa się je w większości jako zabytki luźne, rzadziej w zespołach związanych z osadnictwem wczesnośredniowiecznym.

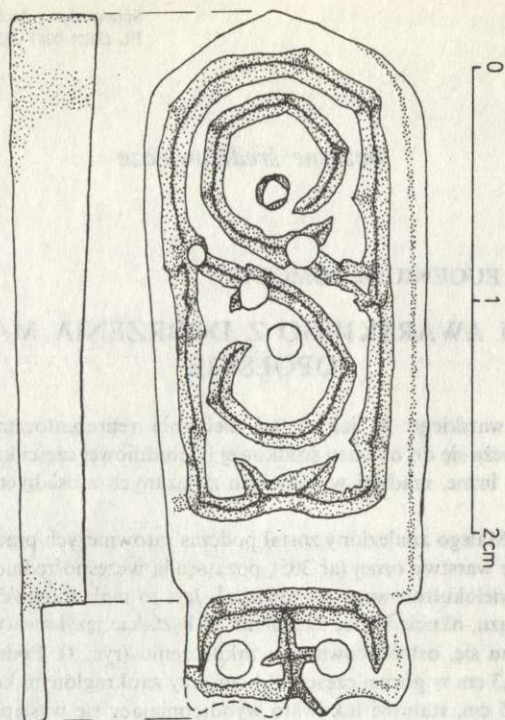
Okaz z Dobrzienia Małego znaleziony został podczas ratowniczych prac wykopaliskowych na stanowisku B, w obrębie warstwy ornej (ar 305), poza osadą wczesnośredniowieczną położoną we wschodniej partii tego wielokulturowego stanowiska¹. Jest to małe (długość 3,0 cm, szerokość do 1,2 cm), wykonane z brązu, okucie końca rzemienia, w kształcie językowatym, lekko rozszerzone ku słabo zaznaczającemu się, ostrołukowatemu zakończeniu (ryc. 1). Podniesione, nie zdobione brzegi mają wysokość 0,3 cm w górnej części i 0,4 cm przy zaokrąglonym końcu. Część nie objęta brzegami, o długości 0,5 cm, stanowi łukowato wyodrębniający się występ do połączenia całego elementu z paskiem. Prawa strona górnej krawędzi jest nieznacznie uszkodzona. Okucie pokrywa jednostronnie, niemal w całości, ornament płasko-wklęsły. Na wypolerowanej powierzchni zewnętrznej występuje motyw roślinny w postaci pojedynczej wici o dwóch zwojach. Podkreślają go dosyć głębokie, wklęsłe linie. W zdobienie to wkomponowano 5 otworów. Dwa umieszczono na szerokich zakończeniach wici, dwa kolejne usytuowano po obu stronach środkowego punktu. Piąty otwór znajduje się z boku, przy samej krawędzi. Cztery z pięciu otworów mają prześwity okrągłe. Otwór położony najniżej został przekłuty ostrym narzędziem. Świadczy o tym jego trójkątny kształt na wewnętrznej, nie wygładzonej powierzchni. Wykonano go w miejscu kolistego wgłębienia umiejscowionego na szerokim zakończeniu dolnego zwoju wici. Można przypuszczać, że pierwotnie takie głębokie dołki widniały na obu końcach wici, tworząc element zdobniczy (przedłużenie linii wklęsłej). Otwór na drugim końcu wici przewiercono całkowicie, nie pozostawiając po dołku żadnych śladów. Część okucia, tworząc występ z otworami dla nitów, pokrywa kompozycja płasko-wklęsłego ornamentu w postaci bardzo schematycznie potraktowanych przedstawień dwóch główek zwierzęcych, skierowanych do środka. Uplastycznieniu ich służą dwa łukowate wycięcia (jedno uszkodzone) na górnej krawędzi okucia oraz brzegi otworów na nity. Kształty zawiniętych jakby wokół otworów główek rozdzielają krzyżujące się linie wklęsłe.

Egzemplarz z Dobrzienia Małego należy do okuc łitych, wykonanych techniką odlewania z brązu. Okucia tego rodzaju spotykane są dosyć często na terenach położonych na południe od Karpat. Z dostępnej nam literatury można przytoczyć tutaj kilka analogii wybranych z następujących miejscowości: Brno-Lišeň², Dolni Dunajovice (okr. Mikulov)³ na Morawach; Nové

¹ E. Tomczak, *Wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych w Dobrzieniu Małym, woj. Opole (stanowisko B)*, Spraw. Arch., t. 31:1979, ryc. 3

² J. Poulik, *Jižni Morava země dávných Slovanů*, „Studijni a plánovací ústav v Brně”, 1948–1950, ryc. 55j, k.

³ Jw., ryc. 105a-d.

Ryc. 1. Dobrzeń Mały, woj. opolskie, stanowisko B. Brązowe okucie pasa
Bronze strap-plate

Zámky⁴, Prša⁵, Gojary (okr. Bratislava)⁶ w południowo-zachodniej Słowacji; Dolanka (okr. Podbořany) w Czechach⁷ oraz Pécsvárad-Gözteglager⁸, Vác (kom. Pest)⁹, Csúny (kom. Mosony)¹⁰, Kesztheley (kom. Zole)¹¹, Abony (kom. Pest)¹² na Węgrzech.

Okucia lane z brązu, zdobione motywami roślinnymi, datowane są na VIII–IX w.¹³ Zabytek z Dobrzeń Małego wydaje się charakterystyczny dla VIII w., najprawdopodobniej jego drugiej połowy¹⁴. Z VIII–IX w. pochodzi osada zlokalizowana na stanowisku B¹⁵.

⁴ Z. Cilinska, *Slavisch-avarisches Gräberfeld in Nové Zámky*, Bratislava 1966, tabl. LXIV, ryc. 33–35a.

⁵ A. Točík, *Pohřebisko a sídlisko z doby avarské říše v Prši*, Slov. Arch., t. 11:1963, tabl. XIV, ryc. 10.

⁶ N. Fettich, *Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn*, „Archaeologia Hungarica”, t. 21:1937, tabl. C, ryc. 13.

⁷ R. Turek, *Čechy v raném středověku*, Vyšehrad—Praha 1982, ryc. 6 (u góry w środku).

⁸ A. Kiss, *Avar cemeteries in County Baranya. Cemeteries of the Avar Period in Hungary* 567–829, t. 2, Budapest 1977, tabl. LXXV.

⁹ J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, t. 3, Braunschweig 1905, tabl. 75, ryc. 8.

¹⁰ Jw., tabl. 118, ryc. 5, 6; 119, ryc. 4, 5.

¹¹ Jw., tabl. 142, ryc. 3.

¹² Jw., tabl. 469, ryc. 3a,b, 4, 5, 6a,b.

¹³ J. Szymański, *Uwagi w kwestii zabytków awarskich znalezionych na terenie Polski*, APolski, t. 7:1962, z. 2, s. 294.

¹⁴ Wg informacji doc. dr. hab. K. Wachowskiego, za którą uprzejmie dziękujemy.

¹⁵ Tomczak, *op. cit.*, s. 189.

Do tej pory dysponujemy z terenu Polski następującymi zabytkami typu awarskiego:

1. Bransoleta z brązu, z trąbkowatymi, pustymi końcami (Biskupin, woj. bydgoskie)¹⁶.
2. Połączane okucie z brązu, zdobione ornamentem podwójnej palmety (Biskupin, woj. bydgoskie)¹⁷.
3. Połączane okucie z brązu, zdobione podwójną, wypukłą, stylizowaną palmetą (Bolesławiec, woj. jeleniogórskie)¹⁸.
4. Okucie z brązu, zdobione motywami esowatymi (Chodlik, woj. lubelskie)¹⁹.
5. Ażurowe okucie z brązu, zdobione motywem gryfa (Chorula, woj. opolskie)²⁰.
6. Złoty kolczyk (Izbicko, woj. opolskie)²¹.
7. Okucie z brązu w kształcie śmigielka (Kraków, kopic Krakusa)²².
8. Okucie z brązu (Kraków-Nowa Huta)²³.
9. Kulisty dzwoneczek z brązu (Lubomia, woj. katowickie)²⁴.
10. Ażurowe okucie z brązu, zdobione motywem roślinnym (okolice Warszawy)²⁵.
11. Połączane okucie z brązu, zdobione motywem roślinnym (Ostrów Lednicki, woj. bydgoskie)²⁶.
12. Ażurowe okucie z brązu, zdobione motywem roślinnym (Syrynia, woj. katowickie)²⁷.

Jak widać, zestaw znalezisk z obszaru Polski obejmuje wyłącznie ozdoby. W znakomitej większości są to różnego rodzaju okucia, wchodzące w skład pasa nomadzkiego. Funkcja ich nie została dotychczas precyzyjnie określona²⁸. Omawiane okucie stanowi połowę kompletu złożonego z dwóch części przymocowanych do końca rzemienia zwisającego pionowo od pasa głównego. Podniesione brzegi obejmowały koniec rzemienia, a dwa nity przechodzące przez otwory łączyły oba okucia i rzemień. Pozostaje kwestia przymocowania dolnych części okuć do paska. Mogły temu służyć nity przechodzące przez otwory znajdujące się w środkowej partii. Okoliczności znalezienia okucia mogą przemawiać za jego zagubieniem. Dostało się ono tu być może z całym pasem nomadzkim. W kwestiach ogólnych dotyczących problematyki awarskiej na ziemiach Polski zabytek ten nie wnosi nic nowego.

Okaz z Dobrzecia Małego jest piątym znaleziskiem z Górnego Śląska, wiążącym się z kręgiem oddziaływań awarskich, i stanowi świetny przykład późnoawarskiej techniki odlewania i sztuki zdobniczej.

Wojewódzki Ośrodek Badań
i Dokumentacji Zabytków
Katowice

¹⁶ Szymański, *op. cit.*, s. 284, 288, 289, ryc. 1.

¹⁷ *Jw.*, s. 284, 294, ryc. 5.

¹⁸ *Jw.*, s. 284, 300, ryc. 10.

¹⁹ S. Hoczyk, *Sprawozdania z badań wczesnośredniowiecznego stanowiska w Chodliku, pow. Opole Lubelskie*, Spraw. Arch., t. 20:1969, s. 309–310, ryc. 6/1.

²⁰ Szymański, *op. cit.*, s. 284, 285, 303, ryc. 12.

²¹ S. Pazda, *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko kurhanowe w Izbicku, woj. opolskie*, „Studia Archeologiczne”, t. 13:1983, s. 148–149, ryc. 15.

²² Szymański, *op. cit.*, s. 285, s. 303–304, ryc. 13.

²³ R. Hachulska-Ledwos, *Ozdoba typu awarskiego z Nowej Huty, stan. 55*, Mat. Arch. NH, t. 5:1976, s. 200–201, ryc. 1.

²⁴ J. Szydłowski, *Wczesnośredniowieczne grodzisko w Lubonii, pow. Wodzisław Śląski, po trzech sezonach wykopaliskowych (1966–1968)*, Spraw. Arch., t. 22: 1970, s. 178.

²⁵ Szymański, *op. cit.*, s. 285, 305, ryc. 14.

²⁶ *Jw.*, s. 285, 306, ryc. 16.

²⁷ *Jw.*, s. 285, 307, ryc. 17.

²⁸ D. Csallány, *Der awarische Gurtel*, AAHung., t. 14: 1962, fasc. 3–4, s. 467.

TERESA KOSMALA, EUGENIUSZ TOMCZAK

A STRAP-PLATE OF THE AVAR TYPE FROM DOBRZEŃ MAŁY, OPOLE PROVINCE

A stray strap-plate of the Avar type was found in arable soil during rescue excavations of site B at Dobrzeń Mały, Opole province. The strap-plate, cast in bronze, is small, solid, tongue-shaped and slightly widening towards an indistinct ogival terminal. Part of the strap-plate, encompassed by raised edges, is covered with a flat-concave ornament in the shape of a twig with two coils and five holes. Another part which forms a projection with rivet-holes is covered with a flat-concave ornament representing two animal heads facing each other.

Strap-plate of this type are fairly common in areas south of the Carpathians. The find from Dobrzeń Mały probably dates from the second half of the 8th century. It is presumably the lost half of a set composed of two parts fixed to the end of the strap which hung down from a belt. Is is a fine example of the late Avar casting technique and decorative art and the fifth find from Upper Silesia to show Avar influences.